

Degrotespuwbeweging

Nico Carpentier

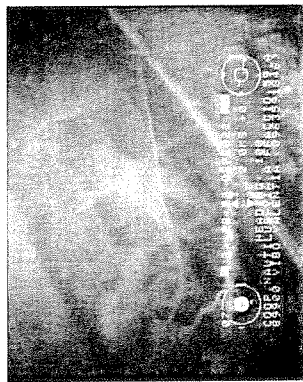
Multiplicity vult de laatste ruimte van Documenta II. Het kan nauwelijks toeval zijn dat het 'agentschap voor territoriaal onderzoek' blijk geeft van een dergelijke ruimtelijke gevoeligheid. De twee kamers die uitbesteed zijn aan Multiplicity bevinden zich op de hoogste verdieping van het tot Kunstbühnhof omgedoopte station van Kassel, en hoeven de trap met geen enkel ander werk delen. De twee kamers vertellen — elk op hun manier — het verhaal van de Yiohan en zijn menselijke lading: kamer 1 bevat geprojecteerde satelliet-beelden met de locatie van de Yiohan: 36 graden 45 minuten Noord, 14 graden 30 minuten Oost. Een tweede scherm toont beelden van een onderwatercamera. Beelden van de zeebodem worden afgewisseld met beelden van een scheepswrak. In kamer 2 staan een reeks tv-schermen met prattende hoofden. ¶

Het tragische verhaal van dit Griekse schip begint op een veelheid aan plaatsen, in landen als India, Pakistan en Sri Lanka. Daar maken honderden mensen zich klaar voor de reis naar *la forteresse Europe*. Een deel van hen vliegt vanuit Colombo naar het Egyptische Cairo, waar ze aan boord van een ander schip (de Friendship) gaan. Anderen vliegen naar Larnaca op Cyprus, waar ze rechtstreeks aan boord van de Yiohan gaan. Die vaart eerst naar Alexandrië en Syrië. Later ontmoet hij de Friendship op zee en neemt zijn lading mensen aan boord. De Yiohan zet vervolgens koers naar Sicilië. Vanuit Malta vertrekt een kleinere boot, de F174. De bedoeling is dat dit schip de menselijke lading groep na groep op de Siciliaanse kust zal afzetten. Beide schepen ontmoeten elkaar op 19 mijl voor het Italiaanse vissersdorp Portopalo. De kapitein en zijn bemanning dwingen 300 mensen over te stappen op het kleinere schip, dat een maximum capaciteit heeft van ongeveer 100 mensen. Op weg naar de kust raakt

de F174 in moeilijkheden en de bemanning roept de hulp in van het 'moederschip'. Een nieuwe ontmoeting in volle zee vindt plaats: de Yiohan ramt de F174, die snel zinkt, met bijna alle passagiers nog aan boord. Naargelang van de bronnen slagen 11 tot 29 mensen erin om één van de touwen te grijpen die vanaf de Yiohan worden uitgeworpen. Ze overleven de schipbreuk en komen uiteindelijk in Griekenland terecht, waar ze gearresteerd en later op enkele uitzonderingen na gedeporteerd worden. In die nacht van 25 op 26 december 1996 verdrinken naar schatting 283 mensen in de Middellandse Zee. De Yiohan heeft geen noodsignaal uitgezonden; dit behoort niet tot de conventies van mensen-smokkelaars. Er volgt een even grote radiostilte bij de Italiaanse autoriteiten en media, nadat een eerste zoektocht niets heeft opgeleverd. Het schip wordt een spookschip genoemd. Lokale vissers vinden kleren en lichaamsdelen in hun netten, maar houden hun mond om hun broodwinning niet in gevaar te brengen. De lichamen en lichaamsdelen worden terug in zee gegooid. Heel Portopalo, notabelen inclusief, is op de hoogte, maar zwijgt. In 1997 spoelt een hoofd aan, dat op het plaatselijke politiekantoor verdwijnt. Pas later, wanneer enkele kranten dan toch een artikel publiceren over de Yiohan, zullen ze hun verhaal vertellen. In een artikel in de Pakistaanse krant Dawn wordt een visser aan het woord gelaten: 'I picked it up and heard a thump: the head had fallen off the neck. I closed my eyes and heaved it overboard, then I gathered up the head and threw that back too.' ¶

In januari 1997 publiceert *The Observer* een eerste artikel over de Yiohan, gebaseerd op gesprekken met overlevenden en familieleden. De publicatie dwingt het Italiaanse gerecht tot handelen. Verder onderzoek van een journalist van *The Observer* leidt tot de ontdekking van de Yiohan in een haven in Calabrië. Het schip vertoont duidelijke sporen van een aanvaring, de naam is nog gedeeltelijk leesbaar en binnen in het schip staan de namen van de opvarenden in het metaal gekrast. In april 2001 vindt een visser een nieuw bewijsstuk: in een jeansbroek zitten niet alleen menselijke resten, maar ook de identiteitskaart van de 17-jarige Tamil Anpalagan Ganeshu. De kapitein van de Yiohan, Youssuf El-Hallal, wordt op 27 april 2001 door de Franse politie gearresteerd. In de Siciliaanse havenstad Syracuse wordt een proces tegen hem en een aantal andere bemanningsleden aangespannen. De scheepsramp heeft zich echter in de internationale wateren tussen Sicilië en Malta voorgedaan, en de advocaten van de beklagden betwisten dat de zaak onder de jurisdictie van het Italiaanse gerecht valt. Het proces stopt. De kapitein komt in mei 2001 op borgtocht vrij, en verdwijnt met de noorderzon. In dezelfde periode zetten journalisten van de Italiaanse krant

La Repubblica een onderwatercamera in. In juni 2001 ontdekten de de ligging van het gezonken schip. Vanuit verschillende hoeken komt de vraag om het schip en de lichamen die zich nog in het schip bevinden, te bergen. Vier Nobelprijswinnaars – Dario Fo, Renato Dulbecco, Rita Levi Montalcini en Carlo Rubbia – roepen de Italiaanse regering ertoe op actie te ondernemen. In India start een campagne – de 'Malta boat tragedy probe mission' – met een vergelijkbare doelstelling. In de krant *Malta Today* van juli 2001 wordt Balwant Singh Khara (de Indische verantwoordelijke van deze campagne) aan het woord gelaten: 'Leaving the corpses at the bottom of the sea would be the final insult to their memory in a civilised Europe.' Daarna wordt het stil rond de Yiohan. '9/11 killed the story.'

Multiplicity neemt in de twee Documentaires de draad weer op. Naast de beelden van het wrak en zijn menselijke inhoud wordt een reeks interviews getoond. De geïnterviewden zijn

meer gezagsdragers, zoals Castrense Militello (adjunct-prefect van de politie van Reggio di Calabria) en Carmel Vassallo (vice-commandant van de Maltese Strijdkrachten). Ook de kapitein van de Yiohan komt aan het woord. Andere stemmen en gezichten zijn van Giuseppe Patania en Salvatore Lupo (plaatselijke vissers), Chand Ram (één van de overlevenden), Vasuki en Regie Knight (een zus en een zwager van één van de slachtoffers) en Elajatrnbey Balasundaran (een oom van twee van de slachtoffers). De tv-schermen staan op de grond en vormen samen een ovaal, de stemmen praten door elkaar, maar blijven wel verstaanbaar. Elk scherm beschrijft het perspectief op de ramp vanuit één persoon, elk (on)macht aan het verhaal toe. Samen leveren ze de bouwstenen van het hierboven beschreven verhaal, maar het is de toeschouwer die aan de hand van zijn of haar interpretatie de stemmen aan elkaar smeedt, tot één verhaal dat soms coherent is, soms openingen laat, steken laat vallen, onvermijdelijk onnauwkeurigheden zal bevatten.

kamer 1. Foto Kim Nielsen©

Multiplicity ziet deze installatie als een onderzoek naar de aard van de Middellandse zee, waarbij het hun ambitie is om een 'eclectische atlas' van de regio samen te stellen. Stefano Boeri, één van de oprichters van Multiplicity, beschrijft in de Documentapublicatie *democracy unrealised* vier strategische basisprincipes die ten grondslag liggen aan die 'eclectische atlas'. Ten eerste wordt de kleimtoon gelegd op de mutaties van de ruimte in real time, waardoor aan de ruimtelijke dimensie van een traditionele atlas een temporele dimensie wordt toegevoegd. Dit laat toe om de aandacht te spreiden over zowel stabiele als veranderlijke realiteiten, en toont hoe het socio-spatiale ontstaat vanuit gelokaliseerde praktijken, die soms grootschalige mechanismen in werking zetten, soms ook een stille dood sterven en verdwijnen. Deze aandacht voor gelokaliseerde praktijken is het tweede basisprincipe. Het leidt tot een 'hunting for clues, testimony, and indicators that are often temporary and have been left behind in the space by new, yet understandardized behaviors' (Boeri, 2002, p. 228). Ten derde wordt het samplen van de omgeving gecombineerd met een blik door een raster van coördinaten en criteria, wat de vergelijkbaarheid tussen de verschillende samples verhoogt. Ten vierde zijn de ruimtes van de 'eclectische atlas' ook bewoonde ruimtes en wordt de traditionele benadering van de ruimte als onbewoond landschap verlaten. Landschappen en ruimtes zijn ge- en beladen met de complexe, elkaar doorkruisende identiteiten van de bewoners.

De 'eclectische atlas' van de Middellandse Zee levert (niet geheel onverwacht) een pessimistische analyse op. Terwijl deze zee vroeger een grote, fluïde lieu de rencontre was van verschillende culturen en tradities, zijn de identiteiten er volgens Multiplicity momenteel gesedimenteerd: ze is tegenwoordig een 'solid sea'. In tegenstelling tot vele andere hedendaagse ruimten is de wieg van de beschaving, de mare nostrum, een gestolde ruimte geworden, met duidelijk van elkaar gescheiden stromen van mensen, goederen, informatie en geld, die gaan van 'Valona to Brindisi, from Malta to Portopalo, from Algiers to Marsailles, from Suez to Gibraltar'. De identiteiten van de bewoners liggen ingebed in deze stromen: 'you are either a tourist, or you are an immigrant, you either transport containers, or use dragnets; routes can cross, overlap, yet rarely blend' (Multiplicity website). Soms worden deze gefixeerde identiteiten en stromen doorbroken, door onvoorziene gebeurtenissen en ongevallen, bijvoorbeeld wanneer de lichamen van reizigers de door maffiosi gecontroleerde stromen verlaten en in vissersnetten terecht komen.

9

Spuw 1

De migranten wier lichamen zich in de F174 bevinden, zijn door vele stromen uitgestoten. Met enig gevoel voor romantiek, inclusief de zachte verheerlijking die slachtoffers wel vaker te beurt valt, schrijven Carroll, Hooper en Rose in *Dawn* over een aantal slachtoffers: 'Tordher's [een dorp in Pakistan] victims included some of its finest young men. All of them were educated to the equivalent of A-level standard; several had university degrees. Most were married with children. But in a region ravaged by unemployment, overpopulation and official corruption, economic desperation had forced them into the ruthless clutches of the people-traffickers. Their 7,000 dollar fees to the immigration mobsters were met by their families' sacrifice and borrowing.' De lokale context is voor de Yiohanreizigers onhoudbaar gebleken. Zij (en hun families) hebben grote bedragen betaald om hun regio te verlaten, om zich te laten meevoeren in de stroom van het als 'illegaal' aangemerkte transport, dat gecontroleerd wordt door mensen en organisaties die gemakshalve onder de noemer maffia worden gebracht. De reducerende definitie van 'illegalen' (mooi blootgelegd in de naam van de mensenrechtencampagne 'Kein Mensch ist illegal') steunt op het bestaan van een tweede – legale – mensenstroom, van hen die wél aan de criteria van *la forteresse Europe* voldoen om toegang te krijgen.

56

De reizigers van de Yiohan maakten weinig kans om in deze stroom opgenomen te worden. Maar er is meer. In een cynische semiotische beweging worden de reizigers die illegaal en verdoken reizen op één hoop gegooid met hun even illegaal handelende 'begeleiders', en in een antagonistische relatie tot de staat en de achterliggende legaliteit geplaatst. Zowel de mensensmokkelaars als de gesmokkelden worden gereduceerd tot hun criminele handeling en bedreigd met arrestatie en sancties. Zodra de criminele handeling uitdooft (in dit geval door verdrinking) verdwijnt het hele subject. Dit verklaart wat Rudolf Schmitz van *Das Erste* in een artikel over Multiplicity 'die Kurzatmigkeit der Medien und den Zynismus der herrschenden Politik' noemt. Tegelijk zorgen de ongelijke machtsverhoudingen tussen smokkelaars en gesmokkelden voor een tweede antagonistische relatie, waarbij laatstgenoemden tot een te disciplineren handelswaar worden herleid. Opnieuw wordt de subjectiviteit van de reizigers uitgewist en dreigen ze uit de (mensen) stroom gestoten te worden, soms letterlijk.

9

Spuw 2

Een tweede, minder dramatisch geladen spuwbeving moet in een heel ander vlak worden gesitueerd, namelijk in het spanningsveld tussen kunst en media. Multiplicity bestaat uit architecten, geografen, kunstenaars, urbanologen, fotografen, sociologen, economen en filmmakers, en verzet zich expliciet tegen een reductie tot het kunstenaarschap. In het eerder geciteerde artikel uit *Das Erste* zegt Boeri: 'Wir sind keine Künstler. Wir sind nicht interessiert, Künstler zu sein oder als Künstler zu arbeiten. Wir betrachten die Kunst lediglich als unfreiwillige oder unbeabsichtigte Folge unserer Arbeit. Wir geben in Kassel einfach nur die Methode unserer Arbeit wieder, indem wir dieses tragische Ereignis ausbreiten. Dazu zeigen wir verschiedene Blickwinkel und benutzen verschiedene Werkzeuge der Darstellung: zum Beispiel Karten, Interviews, Diagramme.' De methoden van het gezelschap leunen in sterke mate aan bij de documentaire en journalistieke traditie met haar hoge realiteitsaanpakken. Op deze Documenta waren wel meer video's te zien die binnen de documentaire traditie vallen. Een eerste voorbeeld is *Checkpoint* (2002) van Fareed Armary en Rashid Masharawi, dat de dagelijkse praktijk aan een controlepost van het Israëlische leger toont. Erg vergelijkbaar zijn *A Season Outside* (1997) van Amar Kanwar, over de Indisch-Pakistaanse grens, de (1986) van het Black Audio Film Collective (geregisiseerd door John Akomfrah), over zwarte ervaringen met racisme in het UK, en *Itsembatsamba, Rwanda One Genocide Later* (1996) van Eyal Sivan. Meer esthetiserende

9

»

57

documentaires zijn *The Nunavut Series* (1994-1995) van Igloolik Isuma Productions, die het leven van de Inuit tonen, gegoten in een soapformat uit 1945, en *Shoes for Europe* (2002) van Pavel Bräila, dat laat zien hoe trein-onderstellen worden gewisseld aan de Moldavisch-Roemeense grens.

¶ Wat de meeste van deze documentaires laat verschillen van de documentaires die in het televisiesysteem circuleren, is de afwezigheid van een gezaghebbende verteller en het (in beperkte mate) inlassen van minder gebruikelijke shots en herhalingen. Binnen het televisiesysteem is de bereidheid om te investeren in (vaak dure) documentaires relatief klein. Sommigen spreken daarom van een crisis in de documentaire film, met uitzondering van enkele enclaves. Het is geen toeval dat deze beeldenstroom een uitweg heeft gezocht en gevonden in evenementen als Documenta. Wat de Multiplicity-installatie een enigszins ander statuut geeft dan de meeste andere documentaire films die te zien zijn op Documenta, is de sterke verwijzing naar het journalistieke. Weliswaar ontbreekt ook hier de gezaghebbende verteller (iets waar dadelijk nog op teruggekomen wordt), maar de zachte vormelijke experimenten maken plaats voor een reeks pratende hoofdén die (samen) een tragisch verhaal vertellen.

¶ De speurtocht naar verborgen feiten, gebeurtenissen en getuigenissen verbindt dit werk met een andere bedreigde traditie: de onderzoeksjournalistiek. Ook deze manier van omgaan met beelden en verhalen wordt in het mediasysteem vaak te duur bevonden. Net als de documentaire film geniet de onderzoeksjournalistiek een hoge status vanwege zijn groot maatschappelijk nut, maar de conflicten met het politieke systeem die deze vorm van journalistiek met zich meebrengt en de hoge (economische) kostprijs hebben de onderzoeksjournalistiek naar de marges van het mediabedrijf verwezen. Ook in dit geval vormt Documenta een alternatieve stroom, waarin de uitgestorven journalistieke praktijken een relatief veilige thuishaven hebben gevonden.

¶ Een derde stroom betreft de openheid van de media-tekst. In meer traditionele vormen van journalistiek vervult de journalist (en zijn medium) de rol van *gatekeeper* of, in lelijk Nederlands, sluiswachter. Op basis van een reeks criteria die steunen op professionele waarden als objectiviteit, feitelijkheid (= relevantie + waarachtigheid) en onpartijdigheid (= neutraliteit + evenwicht) wordt de constante stroom van gebeurtenissen getransformeerd tot een hordende selectie van waar geachte verhalen. De journalistieke identiteit staat borg voor de productie van mediateksten die relatief gesloten

zijn een voorkeurslezing en waarheidsclaim in zich dragen. De notie van het actieve publiek, die verwijst naar het vermogen van mediarecipiënten om alternatieve of aberrante lezingen te produceren (zie het werk van Umberto Eco en Stuart Hall) en dus controle over de circulerende betekenissen te verwerven, heeft de stabiliteit van de mediatekst al aanzienlijk aangetast vanuit de receptiezijde. Door een veelheid aan verhalen en posities aan te bieden en de mediatekst niet te sluiten of af te ronden vult Multiplicity de opvattingen over het actieve publiek aan met een praktisch uitgewerkt model van wat Luigi Manca 'gate-opening' noemt. Deze gate-opening speelt zich dan wel niet meer af op het niveau van de interactie tussen mediaprofessionals en leden van het publiek (denk aan publieksdiscussieprogramma's). Het journalistieke model van Multiplicity richt de gate-opening op het interpretatieve proces zelf, en levert hiermee een radicale kritiek op de traditionele journalistieke identiteit. Het spreekt vanzelf dat het traditionele mediasysteem het niet gemakkelijk heeft met deze fundamentele kritiek, zodat Multiplicity opnieuw naar een alternatieve stroom op zoek moet gaan om er zijn activiteiten in onder te brengen.

¶ Documenta creëert de biotoop waarbinnen dergelijke alternatieve modellen concrete vorm kunnen aannemen. Het artistieke systeem stelt de eigen ruimte open voor een aantal projecten die min of meer vreemd zijn aan het eigen project (zie de uitspraken van Stefano Boeri) en bedreigend kunnen zijn voor de identiteiten die al binnen deze ruimten circuleren. De aanwezigheid van het vreemde binnen het artistieke systeem brengt onvermijdelijk het debat op gang over de identiteit van deze installatie en over de aanvaardbaarheid ervan als 'kunstwerk'. Belangrijk in deze discussie is dat Documenta functioneert als een vrijplaats voor de ontwikkeling van nieuwe discourses en identiteiten die in een gecommercialiseerde mediabiotoop over weinig overlevingskansen beschikken. Zo ontstaat een koesterende invulling van het ruim-politieke Documenta-project, die het artistieke systeem toelaat om een heel concreet ingevulde maatschappelijke rol te spelen, om te wegen op andere – wat misvormde – sociale subsystemen die uitspuwen wat vreemd is.

Literatuur

Artikelen online:

- Rory Carroll, John Hooper & David Rose, *A Port Where Body Parts Come in with the Fish, Dawn*: <http://www.dawn.com/2001/06/13/int12.htm>
- David Lindsay, *Yohan Captain Feared to Have Escaped Justice, Malta Today*: <http://www.maltatoday.com.mt/2001/0722/top3.html>
- Rudolf Schmitz, *Wie ein Mailänder Künstlerkollektiv einen politischen Skandal aufdeckt, Das Erste*: http://www.hr-online.de/fs/ttt/020818/thema_4.html
- Bearrice Cassina, *Italy: Lost at Sea, World Press Review*: <http://www.worldpress.org/Europe/225.cfm>
- Ravinder Sud, *Malta Boat Tragedy: Captain Held, The Tribune*: <http://www.tribuneindia.com/2001/20010428/main3.htm>

Artikelen:

- Stefano Boeri (2000) *An Eclectic Atlas of Urban Europe*. in: *democracy unrealised*, O. Enwezor et al. (eds.), Ostfildern-Ruit: Hatje Cantz, pp. 209-229.
- Luigi Manca (1989) *Journalism, Advocacy, and a Communication Model for Democracy*. in: Marc Raboy en Peter Bruck (eds.), *Communication for and against Democracy*. Montréal - New York: Black Rose Books, pp. 163-173

Websites:

- Multiplicity: <http://www.multiplicity.it>
- Kein Mensch ist illegal-campagne: <http://www.contrast.org/borders/documenta>: <http://www.documenta.de/data/english/artists/multiplicity/index.html>

Reportages/documentaires:

- Mord im Mittelmeer*, Kamil Taylan

